

Fâti̇h Devri Tüfeklerinin Askerî Müzelere İntikali Meselesi

The Issue of the Transfer of the Muskets from the Fatih Period to the
Military Museums

*Uğur DEMİR**

Öz

Bugün Harbiye Askerî Müzesi'nde Fâti̇h Sultan Mehmed devrine ait bir arkebüz sergilenmektedir. Bu arkebüz günümüze intikal eden en erken tarihli Osmanlı tüfeği olması hasebiyle büyük önemi haizdir. Ancak söz konusu silahın günümüze nasıl intikal ettiği bilinmemektedir. Bu makalede Fâti̇h devri arkebüzünün neden ve nasıl muhafaza edildiği; daha önce nerede veya nerelerde saklandığı; Aya İrini'deki müzede iken İbrahim Hakkı Konyalı tarafından nasıl gündeme getirildiği; daha sonra nasıl Harbiye'ye taşındığı ve burada ne zamandan itibaren sergilenmeye başlandığı; Fâti̇h devrinden başka tüfeklerin müzelere intikal edip etmediği ele alınacaktır. Bunun için önce Osmanlıda askerî müzeciliğin tarihi özetlenecek, sonra tarihî öneme sahip bazı eşyaların Aya İrini haricinde nerelerde muhafaza edildikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fâti̇h Sultan Mehmed, Harbiye Askerî Müzesi, Arkebüz, Tüfek

Abstract

An arquebus that belongs to the era of Mehmed the Conqueror has been exhibited in the Harbiye Military Museum. This arquebus is

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. E-posta: ugur.demir@marmara.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-6960-4211.

Geliş Tarihi/Received: 14.03.2020
Kabul Tarihi/Accepted: 14.05.2020

particularly important because it is the oldest Ottoman musket. On the other hand, it is still not known how did this gun manage to survive until today. This paper deals with why and how did this arquebus was protected, how it was revived by İbrahim Hakkı Konyalı while it had been exhibited in the Hagia Irene Museum, its transportation to the Harbiye Museum where it has been exhibited ever since, and finally, the question whether there were any survived muskets from the era of Mehmed the Conqueror or not. Therefore, the history of military museology in the Ottoman Empire will be summarized firstly. Then, other places apart from Hagia Irene, where the other historical artifacts are kept, will be discussed.

Keywords: Mehmed the Conqueror, Harbiye Military Museum, Arquebus, Musket

1. Osmanlı'da Askerî Müzeciliğin Gelişimi

Osmanlıların daha Fâtih Sultan Mehmed devrinden itibaren tarihî önemi haiz malzemeleri muhafaza etmeye başladıkları bilinmektedir. Bunlar arasında bazı Bizans eserleri, savaşlarda ele geçirilen silahlar ve eşyalar ile hem Müslümanların hem de Hristiyanların mukaddes kabul ettiği bazı eserler bulunuyordu. Ayrıca önceki padişahlara ait eşyalar da muhafaza edilmekteydi¹.

İstanbul'un fethinden hemen sonra Atmeydanı yakınlarında Güngörmez Kilisesi olarak bilinen yapı, barut deposu olarak kullanılmaya başlandı. Burada ayrıca değerli silah ve savaş malzemeleri de muhafaza ediliyordu. Güngörmez Kilisesi'nin 12 Temmuz 1490'da yıldırım düşmesi hasebiyle kullanılamaz hale gelmesinden dolayı buradaki tarihî değeri olan silah ve savaş malzemeleri Aya İrini'ye nakledildi².

¹ Cenap Çürük, "Askerî Müze", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (=DİA)*, c. 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 492.

² Zeynep Okyay, *Sermed Muhtar'ın Müze-i Askerî-i Osmanî Züvvârına Mahsûs Rehber İsimli Eseri ve Osmanlı Devleti'nde Askerî Müze'nin Kuruluşu*, İstanbul

1490 yılından itibaren hem bir silah deposu hem de tarihî değeri haiz savaş malzemelerinin muhafaza edildiği Aya İrini'nin bu özelliği yapıyı gezen yabancılar tarafından da anlatılmıştır³. Buradaki eşyalar zaman zaman törenlerde dışarı çıkarılmış ve sergilenmiştir⁴. İç Cebehane, 1726 yılında modern müzecilik anlayışına benzer bir tarzda yeniden dizayn edildi ve adı da “Dârülesliha” olarak değiştirildi. Fakat I. Mahmud döneminde, 1744'te, binada tamirat yapıldı ve yapının sergi işlevi geri plana alındı⁵. Sonraki yıllarda da sergi vasfı giderek ikinci plana düştü. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, Dârülesliha için de bir dönüm noktası oldu. Yeniçerilere ait onlarca silah ve eşya önce Aya İrini'ye gelişi güzel atıldı. Daha sonra ise yeniçerilere ait her türlü izin silinmeye çalışılmasının bir sonucu olarak Dârülesliha'daki yeniçeri silahları da ya dağıtıldı ya da satıldı. Ayrıca tarihî değeri yüksek birçok eşya da ilerleyen yıllarda açık artımlarla veya usulsüz yollarla yurtdışına satıldı. Söz konusu eserler bugün Avrupa'nın önde gelen müzelerinin en önemli parçalarını teşkil etmektedir. Yurtdışına satılmayan ve önemsiz görülen bazı tarihî eşya ise Aya İrini'de kaderine terk edilmişti. Bunlar arasında İstanbul'un fethi sırasında Haliç'i kapatan Bizans zinciri ve Hz. Ebubekir'in kılıçlarından biri de bulunmaktaydı⁶.

Aya İrini'deki tarihî eşyanın makus talihi Tophâne-i Âmire Müşiri Fethi Ahmed Paşa'nın meseleye el atmasıyla birlikte değişti. 1846 yılında çalışmalara başlayan Ahmed Paşa, Aya İrini'deki eşyaları iki kısma taksim etti. *Mecmua-i Esliha-i Antika* adı altında antika eserler

Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s. 38-39; Semavi Eyice, “Baruhane, Atmeydanı Baruthanesi”, *DİA*, c. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 95; Bilge Ar, *Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 50.

³ Bilge Ar, *Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi*, s. 102-117, 152-153.

⁴ Bilge Ar, *Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi*, s. 117-118.

⁵ Cenap Çürük, “Askerî Müze”, s. 492. 1726 yılındaki değişikliğin Avrupa'daki “merak odası” modası ile münasebeti ve yapılan düzenlemeler için bkz. Bilge Ar, *Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi*, s. 121-137.

⁶ Bilge Ar, *Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi*, s. 155-156, 179-185. Haliç zincirinin Aya İrini'de sergilenmesi için ayrıca bkz. Uğur Genç, *Haliç Zinciri*, İstanbul 2010, s. 65-66.

bir araya getirildi. *Mecmua-i Asar-i Atika* adı altında ise tarihî değeri haiz silahlar toplandı⁷. *Mecmua-i Asar-i Atika* bölümünde Fâtih'in kılıcı, Timur'un bazu-bendi, İskender Bey'in kılıcı, eski toplar, Alemdar'ın Horasanî kavuğu, Sultan Gavri ile Selahaddin Eyyübî'ye ait mineli kamalar, sabık Osmanlı padişahlarının kılıçları, Tiryaki Hasan Paşa'nın çakısı, Sokollu Mehmed Paşa'nın barutluğu ile atının haşesi, İslâm devletlerinin ve Avrupa devletlerinin eski sancakları, 1453'teki muhasarada Bizans tarafından Haliç'e gerilen zincir, Kanûnî Sultan Süleyman'ın Sigetvar seferine giderken Tuna Nehri'nde bindiği saltanat kayığının parçaları gibi değerli eserler mevcuttu⁸.

Saffet Paşa'nın Maarif Nâzırlığı sırasında Aya İrini'deki eşyalardan 1869 yılında Müze-i Osmanî/Müzehâne-i Osmanî kuruldu. 1875 yılında Aya İrini'deki antik döneme ait eserler Çinili Köşke taşındı. Tarihî değeri olan askerî eşyalar ise Aya İrini'de tekrar kaderine terk edildi. Ancak Ahmed Muhtar Paşa'nın 1908-1923 yılları arasındaki

⁷ Fethi Ahmed Paşa'nın Aya İrini'deki faaliyetleri için bkz. Bilge Ar, *Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi*, s. 191-215.

⁸ Bilge Ar, *Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi*, s. 203. Baron de Tott, 1755'te Fransa Elçisi Vergennes'in sekreteri olarak İstanbul'a geldiğinde Aya İrini'nin önünde eski bir mancınık gördüğünü, ancak bu tarihî yadigarı gerekli ilginin gösterilmediğini kaydeder (Baron de Tott, *Türkler ve Tatarlara Dâir Hatıralar*, ter. Mehmet R. Uzmen, İstanbul tarihsiz, s. 88, dipnot. Sermet Muhtar, Baron de Tott'un hatıratına atıf yaparak şu değerlendirmede bulunur: “(Baron dö Tott) hatıratında o vaktin birçok ahvâl ve müessesât-ı askeriyesinden bahsettiği gibi (Aya İrini) Dâr'ül-eslihasından dahi bahseder. Osmanlı Dâr'ül-eslihasında birçok kıymetdâr silahlar ve askerî eşyâ gördüğünü, bilhassa Kosova'da Hüdavendigar Gazi'yi şehit eden (Miloş Kabiloviç)'in kılıncının burada mahfûz idüğünü Osmanlı davulları ve köslerinin pek ziyâde şâyân-ı dikkat olduğunu, (Aya İrini)deki birtakım tarihi ve nâdir silahların Avrupa müzelerinde emsâli görülemediğini zikreder. (Baron dö Tott) bu meyanda İstanbul Muhasârası'nda kullanılarak bi'l-ahire muhâfaza edilmiş ağır esliha-i kadîmeden büyük bir (mancınık)ın Dârü'l-esliha önünde, açıkta hâl-i harabîye yüz tuttuğunu görmesiyle bunun en kıymetdâr 'Osmanlı harp yâdigârlarından olduğunu ve muhâfazası elzemiyetini lâzım gelenlere ihtâr ettiğini beyan etmektedir.” (Sermed Muhtar'ın Müze-i Askerî-i Osmanî Züvvârına Mahsûs Rehber İsimli Eseri, s. 40-41). Sermet Muhtar'ın yazdıklarına göre Aya İrini'deki müzede Fâtih Sultan Mehmed, Dördüncü Murad, Dördüncü Mehmed ve Turgut Reis'in miğferlerinin “birer şaheser” olduğunu yazar (Sermed Muhtar'ın Müze-i Askerî-i Osmanî Züvvârına Mahsûs Rehber İsimli Eseri, s. 173).

müdürlüğü esnasında bu eserler ile ilgili önemli düzenlemelere imza atıldı⁹.

Askerî Müze’de 1938’de birtakım düzenlemelere gidildi. Çünkü burası bir müzeden ziyade depo görünümündeydi. Bir uzman heyeti tarafından buradaki eşyaların tasnif edilmesi kararı alındı¹⁰.

Askerî Müze, II. Dünya Savaşı’nın Türkiye’ye de sıçrayabileceği endişesiyle 1940’ta kapatıldı. Müzedeki eserler İç Anadolu’nun muhtelif vilayetlerine nakledildiler¹¹. Savaş sonunda eserler İstanbul’a geri getirildiler ve müze Aya İrini’den Maçka Kışlası’na nakledildi¹². 1955’te ise Maçka Kışlası’ndan Harbiye Mektebi’nin jimnastik salonuna taşındı. 31 Ağustos 1959 tarihinde ziyarete açıldı. Bir süre sonra Harbiye Kışlası’nın tamamı müze haline getirildi¹³.

2. Fâtih Devri Tüfeklerinin Topkapı Sarayı’ndan Harbiye Askerî Müzesi’ne Uzanan Serencamı

Fâtih Sultan Mehmed döneminden itibaren tarihî önemi haiz eşyaların bir kısmı da Topkapı Sarayı’nda koruma altına alınmaya başlandı¹⁴. Bunlar arasında hem İslâmiyet hem de Hristiyanlık için

⁹ Bilge Ar, *Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi*, s. 216-258.

¹⁰ Cumhuriyet Arşivi, nr. 28 - 161 - 2; nr. 146 - 42 - 21.

¹¹ Anadolu’ya nakledilen eşyaların içler açısı durumu zaman zaman dönemin gazetelerinde sert tepkiyle karşılanmıştır. Misal için bkz. Kadırcan Kafılı, “Yine Askerî Müze Faciası...”, 21 Ekim 1955...Gazete...; Refi Cevad Ulunay, “Yine Askerî Müze”, *Milliyet*, 7 Ekim 1964, s. 3.

¹² Bakanlar Kurulu, 17.09.1952’de Aya İrini’deki eşyaların Maçka’ya nakledilmesini kararlaştırdı (Cumhuriyet Arşivi, nr. 130 - 70 - 4).

¹³ Cenap Çürük, “Askerî Müze”, s. 492.

¹⁴ Fâtih Sultan Mehmed’e ait eşya ve silahların bir kısmının da II. Mehmed’in türbesinde muhafaza edildiği anlaşılmaktadır. 9 C 1284/8 Ekim 1867 tarihli bir belgeye göre Fâtih Türbesi’nde 3 kılıç ile bir bend bulunmaktaydı. Bunlar buradan alınmış ve yerlerine iki müzeyyen kılıç, bir bend ile başka yirmi dört adet “teberrükât” silah konulmuştur (TSMA, Evrak nr. 599/114). Fâtih Türbesi’nde 1870 yılı itibarıyla bulunan eşya ve silahların listesi için bkz. Şehabeddin Tekindağ, “Fatih Türbesindeki Eski Silâhların 1870 Tarihli Müfredat Defteri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*

mukaddes kabul edilen eşyalar, fethedilen bölge hükümdarlarına veya bazı Osmanlı devlet adamlarına ait malzemeler¹⁵ de yer alıyordu. Zamanla sayıları artan bu eşyalar Saray'da Has Oda'da muhafaza edilmeye başlandı. Bunlar içerisinde Hırka-i Saadet başta olmak üzere birçok eşya Osmanlı teşrifâtının en önemli unsurları hâline geldi¹⁶.

Has Oda'da padişahlara ait eşyaların birkısmı da muhafaza edilmekteydi. Buradaki padişah eşyalarına dair müfredat defterlerinde önemli bilgiler mevcuttur. Mesela 1760 tarihli bir müfredat defterinde “bazı teberrükât-ı şerîfe” başlığı altında odada Yıldırım Bâyezid'in sancağının saklandığı bir bohça, II. Bâyezid'in imamesinin konulduğu bir kutu, II. Selim'in cenazesinde tabutuna sarılan destar, III. Ahmed'in sancak ve aleminin bulunduğu bir bohça, “fâtih-i Mısır Sultân Selim bin Bâyezid Hân” yazılı harîr sancak, önceki hükümdarlara ait kelime-i şehadet yazılı bir adet aba seccade ile bir adet beyaz aba hırkanın Has Oda'da muhafaza edildiği kaydedilmiştir¹⁷. Bunların yanında Memlûk hükümdarları Sultan Kayıtbay ve Kansu Gavri'ye ait alemler de Has Oda'da muhafaza ediliyordu¹⁸.

1760 tarihli defterde Has Oda'da “Selâtîn-i mâziye âl-i Osmân hazerâtının kisve-i şerîfeleri” başlığı altında da sırasıyla III. Mustafa, III. Osman'ın kisveleri, “merhûm Yıldırım Bâyezid Hân hazretlerinin oğlu Sultân Mehmed hazretlerinin altun tacı aded 1”, “İstanbul Fâtihî merhûm Sultân Mehmed Hân hazretlerinin ve Sultân Selim bin Bâyezid Hân hazretlerinin ve Şahzâde Sultân Mehmed bin Süleyman Hân hazretlerinin kisve-i şerîfeleri olan boğça, 2”, “Fâtih-i Mısır merhûm Sultân Selim Hân hazretlerinin kisve-i şerîfeleri olur boğça, 3”,

[BTDD], Sayı 21 (Haziran 1969), s. 9-19.

¹⁵ Son yapılan incelemeler sonucunda Harbiye Askerî Müzesi'ndeki en eski tarihli parçanın Gazi Köse Mihal'e ait kılıç olduğu tespit edilmiştir.

¹⁶ Nurhan Atasoy, “Hırka-i Saadet”, *DİA*, c. 17, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 375; Doğan Yavaş-Nebi Bozkurt, “Mukaddes Emanetler Dairesi”, *DİA*, c. 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 111-114; Zeynep Tarım Ertuğ, “Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerîf Ziyareti”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16 (İstanbul 1998), s. 37-45.

¹⁷ TSMA.d, nr. 2087, vr. 8a-10b.

¹⁸ TSMA.d, nr. 2087, vr. 9b.

“Merhûm Sultân Süleyman Hân hazretlerinin kisve-i şerîfleri olur boğça, 12”, “Sultân Süleyman ve Sultân Selim Hân hazretlerinin kisve-i şerîfeleri olur boğça,1”, Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Mehmed’in kisvelerinin bulunduğu 1 adet bohça, III. Murad’ın kisvesinin bulunduğu 1 adet bohça, I. Ahmed’in kisvesini havi 1 adet bohça, yine I. Ahmed’in 1 adet tebdil imamesi, II. Osman’ın kisvesini ihtiva eden 1 adet bohça, IV. Murad’ın kisvelerini havi 6 adet bohça, III. Ahmed’in kisvesini havi 1 adet bohça, yine III. Ahmed’in 1 adet tebdil imamesi, I. Mahmud’un kisvesini havi 1 adet bohça” sıralanmıştır¹⁹. Devamında şehzadelerin de kisvelerine dair kayıtlar mevcuttur.

Bazı padişah tesbihlerinin²⁰, sultanların kaleme aldıkları hat levhalarının²¹ ve III. Ahmed’in Hırka-i Saadet Dolabı’nın üzerinde “tüfenk kurşunu ile deldiği simden ma’mûl bir adet nişângâh levhâsının”²² da Has Oda’da muhafaza edildiği anlaşılmaktadır.

Fâtih Sultan Mehmed’in şahsî eşyalarının ve dönemin önemli gelişmelerini, özellikle de İstanbul’un fethininin hatıralarını taşıyan silahların da Osmanlılar tarafından hassaten muhafaza edildiği anlaşılmaktadır. Fethin şahidi Haliç’e çekilen zincir, Fâtih dönemi topları ve mancınıkları daha Fâtih devrinden itibaren Aya İrini’de saklanmış ve bunların birkısmı günümüze kadar gelebilmiştir. Maalesef başta İstanbul’dakiler olmak üzere dünyanın farklı müzelerinde sergilenen veya depolarında saklanan II. Mehmed dönemi hatıralarının genel bir listesi dahi mevcut değildir.

¹⁹ TSMA.d, nr. 2087, vr. 10a-b. Başka bir müfredat defterinde de Yıldırım Bâyezid’in sancağının konulduğu bir bohçanın, II. Bâyezid’in bir kutu içindeki imamesinin, I. Ahmed’in alem ve sancaklarının saklandığı bir bohçanın ve III. Mustafa devri öncesindeki sultanların bazı eşyalarının Has Oda’da muhafaza edildiği kayıtlıdır (TSMA.d, nr. 2814).

²⁰ “Selâtin-i mâziye rahmetullahi te’âlâ aleyh hazerâtının tesbihleri aded 3” (TSMA.d, nr. 10705, vr. 2b). “Def’a Hırka-i Sa’âdet Odası dâhilindeki kütüphânde ... derûnunda mahfûz selâtin-i azâm hazretlerinin... tesbihleri aded 3” (TSMA.d, nr. 10705, vr. 3a).

²¹ TSMA.d, nr. 10705, vr. 10b-12a.

²² TSMA.d, nr. 10705, vr. 15b.

Fâtih'in eşyalarının ve silahlarının bir kısmı da Has Oda'da saklanmaktaydı. 1859 tarihli bir kayda göre Fâtih Sultan Mehmed'in yaptırdığı iki altın şamdan Hırka-i Saadet Dairesi'ne asılmıştır. 1876 Ocak'ında ise bu şamdanlar Hırka-i Saadet Dairesi'nden alınarak Mukaddes Emanetler Hazinesi'ne nakledilmiştir²³.

İstanbul'un fethine hürmetin bir nişanesi olarak Fâtih devri silahlarının bir kısmı da Hırka-i Saadet Dairesi'nde muhafaza edilmiştir. Bunlar arasında özellikle ateşli silahlardan tüfeklerin Osmanlı askerî tarihi açısından da müstesna bir yer tuttuğu bilinmektedir. Çünkü son yapılan araştırmalara göre Osmanlı ordusunda daha Yıldırım Bâyezid döneminden itibaren topçuların istihdam edildiği tespit edilmiştir²⁴. Osmanlıların ne zamandan beri tüfek kullanmaya başladıkları ise tartışmalıdır. Buna mukabil tüfeklerin II. Murad dönemindeki savaşlarda kullanıldığı kesindir. İlk tüfeklerin arkebüz veya şakaloz tarzında kundaksız küçük top veya ağır ateşli el silahları olduğu düşünülmektedir. Tüfeklerin 1453 İstanbul muhasarasında Osmanlılar tarafından etkin bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir²⁵. Fetih'te

²³ TSMA.d, nr. 8076, s. 3.

²⁴ Son tespitler ve ilgili literatür için bkz. İdris Bostan, "XVI. Yüzyıl Başlarında Tophâne-i Âmire ve Top Dökümü Faaliyetleri", *Halil İnalıcık Armağanı I*, Ankara 2009, s. 249-280; Gábor Ágoston, "Top", *DİA*, c. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 240-242.

²⁵ Türkiye'de 2001 yılında İstanbul'un fethinde Osmanlı ordusunda tüfek kullanılıp kullanılmadığı tartışılmış ve bazı tarihçiler bu konuda olumsuz görüş beyan etmişlerdir (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/osmanli-tufekle-ne-zaman-tanisti-39246671>). Buna mukabil Fethin çağdaşı yerli ve yabancı müelliflerin kaleme aldıkları eserlerde Türk ordusunda tüfek kullanıldığı açıkça ifade edilmiştir. Mesela kuşatmada İstanbul'da bulunan Nicolò Barbaro şunları yazar: "*Fakat bu gaddar Türk gece ve gündüz bu kapıya bütün gücü ile bombalamaktan geri durmadı. San Romana diye bilinen bu kapıda konu ettiğim tamirat yapılmıştı; bu kapıyı bombardıman etmek için en büyük topunu kullandı, onbeşlik çevresi olan bu top yanında daha başka topları da vardı ve ek olarak da tüfek, sayısız oklar, çok sayıda sapanlarla tamiratı yapmakta olanlara karşı boyuna atıyorlardı*" (*İstanbul'un Fethi ve Çağdaşların Tanıklığı*, c. 1, tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen: Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul 2004, s. 105). Nestore Iskender de Osmanlı ordusunda tüfeklerin etkin bir şekilde kullanıldığı anlatır (*İstanbul'un Fethi ve Çağdaşların Tanıklığı*, c. 1, 241,-245, 254-255, 257-259). Kievli Isidoro da Türkler'in tüfek kullandıklarını yazar (*İstanbul'un Fethi ve Çağdaşların Tanıklığı*, c. 1, 146). 1453'te Girit'te bulunan ve İstanbul'un fethini yazdığı mektupla anlatan Paolo Dotti de Türk

ordusunun tüfek kullandığını belirtir (*İstanbul'un Fethi ve Çağdaşların Tanıklığı*, c. 2, tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen: Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul 2006, s. 3). Benzeri bilgileri Montaldolu Adamo ve Lauro Quirini de yazar (*İstanbul'un Fethi ve Çağdaşların Tanıklığı*, II, 140, 159). Ayrıca bkz. *İstanbul'un Fethi ve Çağdaşların Tanıklığı*, I, 72, 83, 355, 388, 396). Kritovulos da Fetih'te tüfeğin etkili bir şekilde kullanıldığını tarihinin birçok yerinde anlatır (*Kritovulos Tarihi (1451-1467)*, çev. Ari Çokona, İstanbul 2012): “*İki taraf da yaylarla ok, sapanlarla taş, zemberek ve tüfeklerle demir ve kurşun bilyeler atarak şiddetle karşılıklı ateşe başladı* (s. 215); “*Bazıları ok atıyor, tüfeklerle ateş ediyor...Zağanos fazla zrar görmeden köprüyü geçtikten sonra, limanda bulunan gemilerin güvertelerinden açılan ok ve tüfek atışlarının desteğiyle, merdivenler ve köprüler dayayarak ağır piyadelerini surun üzerine çıkarmaya çalışıyordu.*” (s. 219); “*...Biraz geride dizilmiş bulunan ok, sapan ve tüfek taşıyan askerlerine, setle surun yıkık kısmını savunanları yoğun ateşe tutarak, üstlerine kar gibi yağacak olan ok ve kurşunlardan savaşamayacak, hatta yerlerinden kımıldamayacak hale getirmelerini emretti.*” (s. 221. Ayrıca bkz. s. 207, 209). Jorga'nın yayınladığı tarihte de İstanbul'un fethinde Osmanlı ordusunun tüfek kullandığına dair birçok yerde atıf vardır (N. Jorga, “İstanbul'un Zaptı Hakkında İhmal Edilmiş Bir Kaynak”, *Bellekten*, çev. Fazıl Işıkoğlu ve Adnan S. Erzi, Sayı 49 (Ocak 1949), c. 13, s. 122 (burada Ayasofya'nın kubbe yüksekliğinin “tüfekten çıkan kurşunun” ulaşabileceğinden daha fazla olduğu belirtilerek tüfeğin menziline bir ölçü vasıtası olarak kullanır), s. 128-131,139. Osmanlı kaynaklarında da İstanbul'un fethinde tüfeğin Türk ordusu tarafından etkin şekilde kullanıldığı anlatılır. Mesela Mehmed Neşri, Fetih'te hem Bizans hem de Osmanlı ordusunda tüfeğin kullanıldığını yazar. Müellif, Türk ordusunda tüfeğin ustalıklı bir şekilde kullanıldığını şöyle aktarır: “*Kimi turup, nerdübânula evc-i burûcına urûc ider, tağlar başında ukab gibi cânlı şikârî üzerine döner idi. Kimi aşagadan turup, tîr ü tûfengile bârûlar üzerinde kebûter gibi mürg-i cân saydını eyler idi. Tûfengile ölecek kâfirleri irakdan parmagula gösterüp, kılıçlar yanında olanları yelekler gibi çalardı. Bedenler üzerinde kâfirler başları aşığıya tağlar üstünde taşlar gibi uçardı.*” (Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 311. Neşri, Bizans ordusundaki keskin tüfekli nişancıyı da şöyle anlatır: “*Bedenler üzerinde olan tûfeng-endâz kâfirlerden bir tîr-endâzı ki, kasd eylese tûfeng ü tîr ile pîreyingözinden, ibreyi yordısından urmağa kadirler idi. Bir bedende turup, hayli zamân bezm-i rezmi ferm eyledi. Aşagadan kendüye tîr ü tûfengile zafer bulam diyü sa'y ideni kendüden ön, ol şikâr idüp, kazâ-yı mübrem gibi arzusına irürmezidi. Bâzî-i harb içinde dest-i tûfengi her kimün ki nasibine sehm atardı, nakd-i cânını mecâl virmeyüp üterdi. Her kim ki, anunla ceng rezmi güreşini tutardı, ânî arkası yire geldi. Dest-i bî-amânında çok kimesneler şehâdet menzelesine irişdi. Aslâ nâyire-i fesâdınun intifâsına kadir olmayup, bu gazâ-yı envere zafer kimesnenün dîvân-ı a'mâline mektûb olmadı...*” (s. 311-312). Kivâmî de İstanbul'un fethinde Bizans ordusundaki tüfeklerin başarılarından bahseder (Kivâmî, *Fetihnâme*, haz. Ceyhun Vedat Uygur, İstanbul 2007, s. 136, 138). Oruç Bey de hem Bizans hem de Osmanlı ordusunda tüfekçilerin bulunduğunu yazar (*Oruç Beğ Tarihi (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007, s. 79). Tursun Bey (*Târih-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977, s. 55-56) ve İbn Kemal (*Tevârih-i*

Osmanlı ordusunda kullanılan tüfeklerin arkebüz olduğu tahmin edilmektedir²⁶.

Âl-i Osman VII. Defter (Tenkidli Transkripsiyon), haz. Şerafetin Turan, Ankara 1991, s. 49, 53, 55) gibi müellifler de 1453'te Fâtih'in ordusunda tüfek kullanıldığı anlatılır. Fethi müjdelemek için Cihan Şah Mirza'ya gönderilen fetihnâmede de İstanbul muhasarasında tüfeklerin kullanıldığı anlatılır: “*Şiddetli sesinin heybeti “gökler ve yerdekiler feryad etti” âyetini okuyan ve taşlarına karşı koymaktan Elbürüz ve Elvend dağlarının âciz kalacakları, ağır toplar, küçük taşlarının parçaları müşriklerin gözlerine “attığın zaman sen atmadın fakat Tanrı attı” âyetinden haber veren hududsuz tüfekler, “üzerlerine taş yağdırdık” âyetinde anılan kaza göklerinden başlarına taş yağdıran büyük mancınklar, “içinde karanlıklar, gök gürlmeleri ve yıldırım bulunan kara bulut gibi” türlü türlü âfetler gösteren yüksek malcular ve , nakli düşünüp uzağı gören fikirle gibi, yer yüzünün içinde onların karar ağaçlarının kökünü esfel-i sâfilinden söken derin lağımlar gibi kale zapt etme ve kapı açma hususunda güvenilen bütün savaş aletleri ile birlikte geldik”* (Ahmed Ateş, “İstanbul’un Fethine Dair Fatih Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar”, *İÜ Tarih Dergisi*, Sayı 7 (Eylül 1952/basım tarihi 1953), c. 4, s. 41. Yine 1453'te Memlüklü Hükümdarı İnal Şah'a gönderilen fetihnâmede de tüfekten bahsedilir: “*Ulu Tanrı'nın ‘Gücünüzün yettiği kadar onlara karşı kuvvetler hazırlayınız.’ sözü ile bize emrettiği üzere, o şehri almak için, kara tarafından top, tüfek, mancınk, lağım ve taşlar gibi, deniz tarafından da dağlara benzeyen deniz üzerinde yükselen gemiler o ve dolu kayıklar gibi insanların güvendikleri her türlü silahları ve malzemeleri hazırladık.*” (Ahmed Ateş, “İstanbul’un Fethine Dair Fatih Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar”, s. 18). İnal Şah, cevabî nâmesinde Fâtih Sultan Mehmed'e gönderdiği hediyeleri sıralar. Bunlar arasında tüfekler de vardır (s. 23). Kuvvetle muhtemel 1463'te devşirilen ve daha sonra yeniçeri olarak Osmanlı ordusunda hizmet veren Konstantin Mihail Konstantinovic hatıratında yeniçeri teşkilatını anlatırken tüfek ve arkebüzlere dair şu önemli bilgileri de verir: “*Sarayda 4000 yeniçerinin bulunması usüldendir...Bunların bir kısmı yay ile atış yapan okçulardır. Diğerleri arkebüzleri ve havanları kullanmasını bilen topçulardır. Diğer bazıları ise tüfekçi veya mancınk atıcısıdır. Bunlar hergün silahlarıyla birlikte ağalarının önünde hazır olmak zorundadırlar”* (Bir Yeniçerinin Hatıratı, çeviren ve yay. haz. Kemal Beydilli, İstanbul 2003, s. 97). Konstantin'in verdiği bilgiler Fâtih Sultan Mehmed döneminin sonlarından itibaren arkebüz kullanan yeniçeriler ile tüfekleri taşıyan yeniçeriler ayrı sınıflar olduğunu gösterir.

²⁶ Osmanlı ordusunda tüfek kullanımı ve bu silahın İstanbul fethinde oynadığı rol hakkında Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1995, s. 151-152, 155-156; a.g.y., “Osmanlılar'da Ateşli Silâhlar”, *Belleten*, Sayı 83 (Temmuz 1957), c. 21, s. 510-512. İnalçık'ın bu çalışması sonraki çalışmalara da bir rol model olmuştur. Hassaten ateşli silahların tarihini aydınlatmada tahrir defterlerinin önemini ortaya koyması yeni ufuklar açmıştır. Son yapılan çalışmalar ve tespitler hakkında bkz. Gábor Ágoston, “Tüfek”, *DİA*, c. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 460;

Fatih devri arkebüzlerinden olduğu tahmin edilen ve günümüze intikan eden en eski tarihli Osmanlı tüfeği olduğu düşünülen bir silah bugün Harbiye Askerî Müzesi'nde sergilenmektedir²⁷.

Harbiye Askerî Müzesi'nde sergilenen tüfeğin Fâtih Sultan Mehmed devrinin aziz bir hatırası olduğunu ilk defa İbrahim Hakkı Konyalı yazmıştır. Konyalı, Fâtih devri silahlarına ilk defa Aya İrini'deki müzede bulunan eşyaların Harbiye'ye nakledilmelerinin gündeme geldiği günlerde, "Fatihin Topları ve Askerî Müze" başlıklı yazısında temas etmiştir. Bu yazıda II. Mehmed dönemi ateşli silahlarının gelişimine dair bilgiler verilir. Ayrıca yazıda Fâtih devrine ait olan ve bugün Harbiye Askerî Müzesi'nin hemen girişinde serilenen topun Aya İrini'den alınması ve Dolmabahçe Stadi'nin önüne nakline dair iki tarihî önemi haiz fotoğrafa da yer verilmiştir²⁸. Konyalı, makalesinde Fâtih devri toplarından birine dair de şu bilgileri verir: "*Askerî müzenin eski ve perişan kütük defterinin dokuz numarasındaki*

a.g.y., "Ateşli Silahlar ve Askeri Uyarılma: Osmanlılar ve "Askeri Devrim", *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, yay. haz. Kahraman Şakul, İstanbul 2017, s. 48-52.

²⁷ Harbiye Askerî Müzesi, Envanter nr. 14771. Silah ile ilgili açıklama şu şekildedir: "Metris tüfeği, Osmanlı, 16-17. Yüzyıl". Bu silahın Fâtih Sultan Mehmed döneminden kaldığına dair şifahî bir bilgi olduğu anlaşılmaktadır. Buna mukabil tüfeğin kesin bir şekilde tarihlendirilebilmesi için laboratuvar incelemesine de tâbi tutulması ve Avrupa'nın muhtelif müzelerinde sergilenen çağdaşları ile mukayese edilmesi gerekir. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilenmeyen Silah Deposu'nda da bulunması kuvvetle muhtemel olan benzerleri ile karşılaştırılmalıdır. Maalesef bugüne kadar böyle bir inceleme yapılmamıştır. Askerî Müze'deki 14771 numaralı tüfek 104,5 cm boyunda, 40 mm çapında ve 14640 gr ağırlığındadır (Tüfekte ilgili teknik bilgileri paylaşan Harbiye Askerî Müzesi Müdürü Albay Ömer Faruk Aslan'a teşekkür ederiz). Gábor Ágoston'un verileriyle mukayese edildiğinde bu silahın humbara atmak için de kullanılan fitilli tüfeklerden olması gerekir. Çünkü Ágoston şu değerlendirmede bulunur: "*Kuşatmalarda ve kale savunmalarında Osmanlılar sekiz köşeli yahut silindirik formu, kaval namlulu ağır fitilli tüfek kullanıyordu. Metris tüfeği, yani siper tüfeği olarak bilinen bu silahların namlu uzunluğu 130-160 cm., namlu çapı ise 20-29 mm. olup, çoğu kez humbara atmak için kullanılan daha geniş namlu çapına (35 ve 45 mm.) sahip olanları da vardı.*" Gabor Agoston, *Barut, Top ve Tüfek (Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi)*, çev. Tanju Akad, İstanbul 2006, s. 127; a.g.y., "Tüfek", s. 460.

²⁸ *Tarih Hazinesi*, Sayı 13 (1951), c. 2, s. 638-650.

bir kayıttan müzede 39 santimetre çapında ve 3,46 metre tulunda, üstünde Fatih'in adını taşıyan bir top bulunduğunu öğreniyoruz. Yine buradaki kayda göre, Fatih bu topu İstanbul muhasarasında kullanmıştır. Askerî müze 10 senedenberi kapalı olduğu, topları şuraya buraya dağıldığı, eski memurlardan da kimse kalmadığı için biz şimdilik böyle bir topun varlığını tebit edemedik”²⁹. Konyalı'nın 1951 yılında tespit edemediği top bugün Harbiye Askerî Müzesi'nde sergilenmektedir³⁰.

İbrahim Hakkı Konyalı, İstanbul'un fethinde kullanıldığını düşündüğü bir tüfeğin fotoğrafını ise 1951 yılında yayınlamıştır. “*İstanbul fethedilirken kullanıldığı anlaşılan eşsiz bir tüfek*” açıklamasıyla fotoğrafına yer verilen tüfeğin makalenin yayınlandığı tarihte Aya İrini'de olduğunu anlaşılmaktadır³¹. Bu tüfeğin daha sonra Aya İrini'den Harbiye'deki Askerî Müze'ye nakledildiği kesindir. Tüfek, Harbiye'ye nakledildikten sonra uzun bir müddet depoda muhafaza edilmiştir. 2010'larda ise tekrar gündeme geldikten sonra depodan çıkarılmış ve sergilenmeye başlanmıştır³². Bu tüfeğin Fâti

²⁹ *Tarih Hazinesi*, Sayı 13 (1951), c. 2, s. 649.

³⁰ 11 ton, 346 cm boyunda, 37 cm çapında ve 218 kg gülle atabilen bu tunç top bugün Harbiye Askerî Müzesi'nin hemen ana kapısının girişinde ziyaretçileri karşılamaktadır. Topla ilgili açıklama levhasında bu silahın Fâti Sultan Mehmed dönemine ait olduğu kaydedilmiştir. Bu top ile ilgili II. Abdülhamid dönemindeki bir albümde de ayrıntılı fotoğraflar mevcuttur. Fotoğraf altındaki bilgi notunda topun 9. Hicrî asra ait olduğu belirtilir ama Fâti Sultan Mehmed ile ilgili bir açıklama yoktur. Fotoğraf için ekler kısmına bakınız. Fâti Sultan Mehmed döneminden günümüze yedi top ulaşabilmiştir. Bunların ikisi Rumeli Hisarı önünde, ikisi Harbiye Askerî Müzesi'nde, biri Eyüp'te, biri İtalya'nın Toronto şehrinde bulunan Askerî Müze'de, biri Porshmouth'taki Fort Nelson Müzesi'nde. Fâti devri topçuluğu ve günümüze ulaşan toplar hakkında bkz. Salim Aydüz, “Fethin Topları: Ateşli Silahların Gelişmesinde Sultan Fatih'in Rolü”, *Düşten Fethi İstanbul*, İstanbul 2015, s. 119-130. Bu yazıda altı top tanıtılır).

³¹ *Tarih Hazinesi*, Sayı 9 (1 Nisan 1951), s. 438.

³² Tüfeğin depodan çıkarılmasında Prof. Dr. Erhan Afyoncu'nun önemli katkılarına olduğuna bizzat şahidim. *Savaşın Sultanları* adlı kitabın yazım aşamasında Harbiye Askerî Müzesi'nde de fotoğraf çekimleri yapılmış fakat o günlerde Fâti devri tüfeği tespit edilememişti. Daha sonra Afyoncu'nun sıkı takibatı ve ilgisi sayesinde Konyalı'nın fotoğrafını yayınladığı ve Harbiye'ye nakledildiği bilinen tüfek depodan çıkarılmış, İstanbul'un fethinin aziz bir hatırası olan bu tüfek tamir edilmiş ve

devrinden günümüze intikal eden tek tüfek olduğu yazıla gelmektedir. Fakat arşiv belgeleri, Fâtih devrine ait başka tüfeklerin de 19. Yüzyıla kadar geldiğini göstermektedir.

Harbiye Nezareti, Hazîne-i Hassa-i Şâhâne Umum Müdürlüğü'ne 2 Mart 1910 tarihli bir yazı göndererek, Topkapı Sarayı Hırka-i Şerif Dairesi'nde muhafaza edilen Fâtih Sultan Mehmed devrine ait dört tüfeğin³³ sergilenmek üzere Aya İrini'deki Esliha-i Askeriye Müzesi'ne gönderilmesini istedi. Yazıdan anlaşıldığına göre Hırka-i Şerif Dairesi'nde bu döneme ait başka tüfekler de muhafaza edilmekteydi.

Harbiye Nezareti'nin müracaatı üzerine Hazîne-i Hassa-i Şâhâne Umum Müdürlüğü, Hazîne-i Hümayûn'dan veya ve Hırka-i Şerif Dairesi'nden eşya çıkarılmasının padişahın iradesine bağlı olduğu cevabını verdi. Böylece konuyu bir tezkireyle Mâbeyn'e intikal ettirdi³⁴.

Mâbeyn, 9 Mart 1910 tarihli yazıyla Hazîne-i Hassa-i Şâhâne Umum Müdürlüğü'ne cevap verdi. Konunun padişaha arz edildiği ve cevap beklendiği belirtildi³⁵. 26 Mart 1910 tarihinde padişahın izni alındı. Önce Hazine-i Hassa'ya, Hazine-i Hassa'dan da Hazine-i Hümayun Kethüdalığı'na gerekli bilgilendirme yapıldı³⁶. 2 Nisan 1910'da Harbiye Nezareti'ne taleplerinin olumlu karşılandığı cevabı verildi³⁷. Esliha-i Askeriye Müzesi Müdürlüğü, 10 Nisan 1910 tarihli yazısıyla belirtilen tüfeklerden dört adedinin sergilenmek üzere kendilerine intikal ettiğini bildirdi³⁸. Böylece Fâtih Sultan Mehmed devrine ait dört tüfek, Hırka-i Saadet Dairesi'nden alınarak Aya İrini'deki Askerî Müze'ye nakledildi.

sergilenmeye başlanmıştır. Temennimiz tüfek ile ilgili izahın da değiştirilmesidir.

³³ Hırka-i Saadet Dairesi'nde asılı duran tüfeklerin bakımından tüfekçibaşı sorumluydu (Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn*, c. 1, haz. Mehmed Arslan, İstanbul 2010, s. 296-297, 311).

³⁴ TSMA, nr. E 1052/67.

³⁵ BOA, *HH.İ*, nr. 00235-00021-01-001; nr. 00140-000114-001.

³⁶ TSMA, nr. E 1327/84.

³⁷ TSMA, nr. E 1109/26.

³⁸ TSMA, nr. E 1112/34.

Sonuç

Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre Fâtih Sultan Mehmed dönemi tüfeklerinden bir kısmı 1910 Nisan'ına kadar Hırka-i Şerif Dairesi'nde muhafaza edilmiştir. Bu tüfeklerin dört adedi ise zikredilen tarihte Aya İrini'deki Esliha-i Askeriye Müzesi'ne sergilenmek üzere intikal ettirilmiştir. Bu silahların görselleri veya fiziki özelliklerine dair bir bilgi maalesef şimdiye kadar tespit edilememiştir. Ancak bunlardan birinin bugün Harbiye Askerî Müzesi'nde sergilenen arkebüz olması kuvvetle muhtemeldir. Şayet Harbiye'deki arkebüz bu tüfeklerden biriye diğer üçünün de burada muhafaza edildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre Askerî Müze'ye intikal edenler haricinde de Topkapı Sarayı'nda Fâtih devri tüfekleri bulunmaktaydı. Bunların da Topkapı Sarayı Müzesi'nde araştırmacılara kapalı ve yayınlanmış bir kataloğu dahi bulunmayan Silah Deposu'nda bulunması ihtimal dahilindedir. Hem Topkapı Sarayı hem de Harbiye Askerî Müzesi'nin depolarında veya kayıtlarında yapılacak bir çalışma sayesinde Fâtih devrinin hatırası ve Osmanlı askerî tarihinin de en önemli malzemelerinden olan diğer tüfeklerle ilgili önemli bilgilere ulaşılabileceği ümidindeyiz. Günümüzde sergilenen arkebüz gibi diğer Fâtih dönemi tüfeklerinin de bulunup araştırmacıların hizmetine sunulması ve sergilenmesi millî bir vazife olarak ilgilileri beklemektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA, *Hazine-i Hassa, İradeler (=HH. İ)*, nr. 235/21-1-1

BOA, *HH. İ.*, nr. 140/114-1

Cumhuriyet Arşivi, nr. 146/42-21; nr. 28/161-2; nr. 130/70-4

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (=TSMA), Evrak nr. 599/114; nr. 1052/67; nr. 1109/26; nr. 1112/34; nr. 1327/84

TSMA, d, nr. 2087; nr. 2814; nr. 8076; nr. 10705

Kaynak Eserler

Baron de Tott, *Türkler ve Tatarlara Dâir Hatıralar*, ter. Mehmet R. Uzmen, İstanbul tarihsiz

Bir Yeniçerinin Hatıratı, çeviren ve yay. haz. Kemal Beydilli, İstanbul 2003

İbn Kemal (*Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter (Tenkidli Transkripsiyon)*), haz. Şerafetin Turan, Ankara 1991

İstanbul'un Fethi ve Çağdaşların Tanıklığı, c. 1, tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen: Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul 2004

Kıvâmî, *Fetihnâme*, haz. Ceyhun Vedat Uygur, İstanbul 2007

KAFALI, Kadircan, "Yine Askerî Müze Faciası...", 21 Ekim 1955
<https://core.ac.uk/reader/38305377>

Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008

OKYAY, Zeynep, Sermed Muhtar'ın Müze-i Askerî-i Osmanî

Züvvârına Mahsûs Rehber İsimli Eseri ve Osmanlı Devleti'nde Askeri Müze'nin Kuruluşu, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017

Oruç Beğ Tarihi (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım), haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007

Târîh-i Ebü'l-Feth, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977

Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn*, c. 1, haz. Mehmed Arslan, İstanbul 2010

ULUNAY, Refi Cevad, "Yine Askerî Müze", *Milliyet*, 7 Ekim 1964, s. 3

Araştırma ve İnceleme Eserleri

ÁGOSTON, Gábor, "Ateşli Silahlar ve Askeri Uyarlama: Osmanlılar ve "Askeri Devrim", *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, yay. haz. Kahraman Şakul, İstanbul 2017

ÁGOSTON, Gábor, *Barut, Top ve Tüfek (Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi)*, çev. Tanju Akad, İstanbul 2006

ÁGOSTON, Gábor, "Top", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (=DİA)*, c. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 240-242

ÁGOSTON, Gábor, "Tüfek", *DİA*, c. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 459-461

AR, Bilge, *Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2013

ATASOY, Nurhan, "Hırka-i Saâdet", *DİA*, c. 17, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 374-377

ATEŞ, Ahmed, "İstanbul'un Fethine Dair Fatih Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar", *İÜ*

Tarih Dergisi, Sayı 7 (Eylül 1952/basım tarihi 1953), c. 4, s. 11-50

AYDÜZ, Salim, “Fethin Topları: Ateşli Silahların Gelişmesinde Sultan Fatih’in Rolü”, *Düşten Fethe İstanbul*, İstanbul 2015, s. 119-130

BOSTAN, İdris, “XVI. Yüzyıl Başlarında Tophâne-i Âmire ve Top Dökümü Faaliyetleri”, *Halil İncalcık Armağanı I*, Ankara 2009, s. 249-280.

ÇÜRÜK, Cenap, “Askerî Müze”, *DİA*, c. 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 492-493

EYİCE, Semavi, “Baruhane, Atmeydanı Baruthanesi”, *DİA*, c. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 95

GENÇ, Uğur, *Haliç Zinciri*, İstanbul 2010

IORGA, N., “İstanbul’un Zaptı Hakkında İhmal Edilmiş Bir Kaynak”, *Belleten*, çev. Fazıl Işıközlü ve Adnan S. Erzi, Sayı 49 (Ocak 1949), c. 13, s. 107-147

İNALCIK, Halil, “Osmanlılar’da Ateşli Silâhlar”, *Belleten*, Sayı 83 (Temmuz 1957), c. 21, s. 510-512

İNALCIK, Halil, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1995 (3. Baskı)

KONYALI, İbrahim Hakkı, “Fatihin Topları ve Askerî Müze”, *Tarih Hazinesi*, Sayı 13 (1951), c. 2, s. 638-650

KONYALI, İbrahim Hakkı, “Kanuni’nin Topları”, *Tarih Hazinesi*, Sayı 9 (1951), s. 419-422.

TARIM ERTUĞ, Zeynep, “Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16 (İstanbul 1998), s. 37-45

TEKİNDAĞ, Şehabeddin, “Fatih Türbesindeki Eski Silâhların 1870 Tarihli Müfredat Defteri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi [BTDD]*, Sayı

21 (Haziran 1969), s. 9-19

YAVAŞ, Doğan ve Nebi BOZKURT, “Mukaddes Emanetler Dairesi”,
DİA, c. 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 111-114

EKLER

Arşiv Belgeleri

Ek 1:

TSMA, nr. E 1052/67

Hazîne-i Hassa-i Şâhâne Müdiriyyet-i Umûmiyesi Cânib-i Âlîsine

Hazîne-i Hümâyûn'da mahfûz tuğlardan iki kıt'asının ve Cennet-mekân Sultân Fâtih hazretleri devr-i saltanatlarına âid olup Hırka-i Şerîf Dâiresi muhâfazası etrâfında mu'allak bulunan tüfenklerden dört kıt'asının teşhîr olunmak üzere Esliha-i Askeriye Müzesi'ne i'tâsına dâir Harbiye Nezâret-i aliyyesinden vârid olan dört bin yedi yüz altmış altı numaralı ve 17 Şubat sene 325 târîhli tezkire lefen mahz ve takdîm kılınmağla ve Hazîne-i hümâyûn'da ve Hırka-i Şerîf Dâiresi Celîlesi'nden eşyâ ihrâc ve i'tâsı irâde-i seniyye-i cenâb-i pâdişâhî şeref-müteallik(?) buyurulmasına mütevakkıf olup taleb olunan eşyâya dâir Hazîne-i Hümâyûna mezkûr irâde-i seniyye-i mülûkâne tebliğ buyurulmuş olmağın kılınmağla emr fi 26 Safer sene 328/ fi 26 Şubat sene 325 [9 Mart 1910].

Tezkiresi yazılmışdır.

Defter-i mahsûsa kayd olunmuşdur.

Ek 2:

HH.İ, nr.00235_00021_001_001

Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Mülûkâne Başkitâbeti

Aded: 617

Hazîne-i Hassa-i Şâhâne Müdiriyyet-i Umûmiyesine

Atûfetlü efendim hazretleri

25 Şubat sene 325 târîh ve 51 numaralı tezkire-i aliyyeleri cevâbdır. Hazîne-i Hümâyûn'da mahfûz tuğlardan iki kıt'asının ve cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin devr-i saltanatlarına âid olup Hırka-i Şerîf Dâiresi etrâfında mu'allak bulunan tüfenklerden dört kıt'asının teşhîr olunmak üzere Esliha-i Askiye Müzesi'ne i'tâsı makrûn-ı müsâ'ade-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân menlehünemrindir. Fî 28 Safer sene 328, fî 25 Şubat sene 325 [11 Mart 1910].

Ser-kâtib-i hazret-i şehriyârî.

Ek 3:

HH.İ, nr.00140_000114_001

Evrâk numarası: 617

Hazine-i Hassa'ya

Târîh: 28 Safer sene 328/25 Şubat sene 325 [[11 Mart 1910].

25 Şubat sene 325 târîh ve 511 numaralı tezkire-i aliyyeleri cevâbdır:

Hazîne-i Hümâyûn'da mahfûz tuğlardan iki kıt'asının ve Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin devr-i saltanatlarına âid olup Hırka-i Şerîf Dâiresi etrâfında mu'allak bulunan tüfenklerden dört kıt'asının teşhîr olunmak üzere Esliha-i Askiye Müzesi'ne i'tâsı makrûn-ı müsâ'ade-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî buyurulmuş olmağla ol bâbda.

Ek 4:

TSMA, nr. E 1327/84

Hazîne-i Hassa-i Şâhâne

Aded 7

Hazîne-i Hümayûn Kethüdâlığı Cânib-i vâlâsına

Hulâsa: İki kıt'a tuğ ile dört kıt'a tüfengin Askerî Müzesi'ne i'tâsına müsâ'ade-i seniyye-i cenâb-i hilâfet-penâhî şeref-sudûr buyurulmuşdur.

Sa'âdetlü efendim hazretleri

23 Şubat sene 325 târîhli ve altmış dokuz numaralı tezkîre-i aliyye-i kerîmânelerine cevâbdır. Hazîne-i Hümayûn'da mahfûz tuğlardan iki kıt'asının ve Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin devr-i saltanatlarına âid olup Hırka-i Şerîf Dâiresi etrâfında mu'allak bulunan tüfenklerden de dört kıt'asının teşhîr olunmak üzere Esliha-i Askeriye Müzesi'ne i'tâsı husûsuna bi'l-istîzân müsâ'ade-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî erzân buyurularak Harbiye Nezâreti'nin bu bâbdaki tezkiresi lefen i'âde kılınmıştır. Ol bâbda emr ü irâde efendim hazretlerindir. Fî 14 Rebiülevel sene 328 ve fî 13 Mart sene 326.

Hazîne-i Hassa Müdîr-i Umûmîsi

Ek 5:

TSMA, nr. E 1112/34

Eslihâ-i Askeriye Müzesi Müdüriyeti

Aded 102

Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin devr-i saltanatlarına âid olup Hırka-i Sa'âdet Dâiresi etrâfında mu'allak bulunan tüfenklerden dört kıt'asıyla Hazîne-i Hümayûn'da mahfûz tuğlardan iki kıt'asının şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî ahkâmına tevfiқан Eslihâ-i Askeriye Müzesi'nde teşhîr olunmak üzere Hazîne-i Hümayûn'dan ahz olunduğunu mübeyyin iş bu ilm ü haber i'ta kılınır. Fî 28 Mart sene 326.

Fotoğraflar

Ek 6: İbrahim Hakkı Konyalı, Aya İrini’de iken Fâtih Sultan Mehmed dönemine ait bir arkebüzü incelemesi (*Tarih Hazinesi*, Sayı 9 (1 Nisan 1951), s. 438).

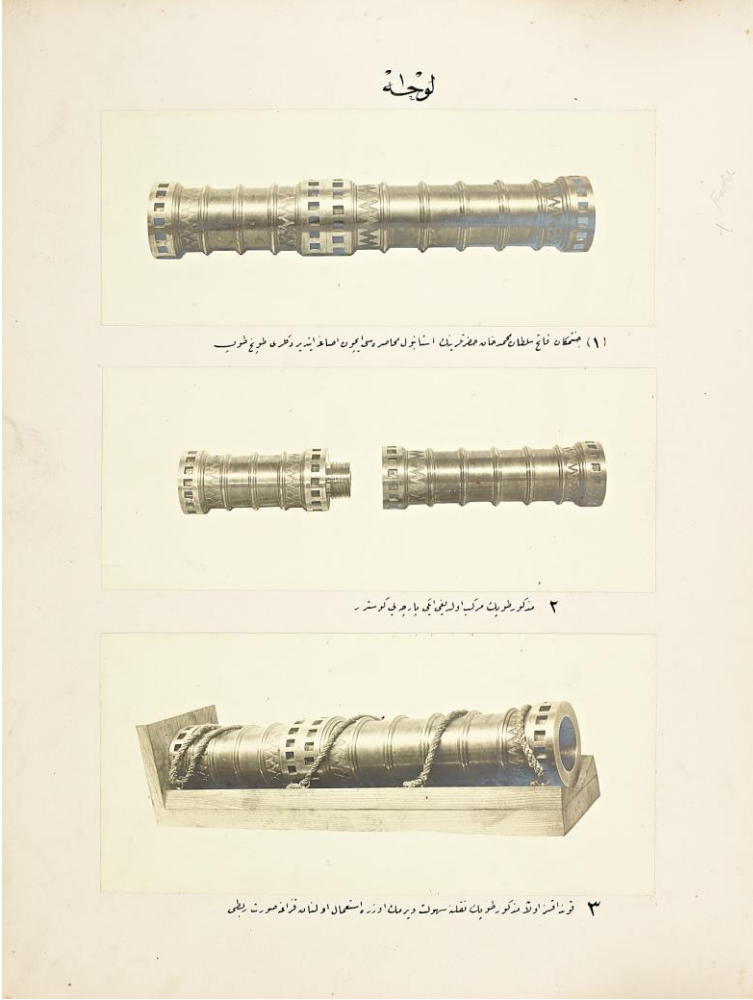
Ek 7: Fâtih Sultan Mehmed dönemine ait arkebüz Harbiye Askerî Müzesi'nde

Ek 8: 15. Yüzyıla ait fitilli tüfekler (Macaristan Askerî Müzesi)

Ek 9: İstanbul'un fethinde Osmanlı ordusunun kullandığı toplardan birinin Aya İrini'de iken çekilen fotoğrafları. En üstteki fotoğrafın altında şu açıklama vardır: "Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin İstanbul muhâsarası için ısığa itirdikleri tunç top". Bu top günümüzde Porshmouth'taki Fort Nelson Müzesi'ndedir.

Ek 10: Fâtih dönemine tarihlendirilen ve günümüzde Harbiye Askerî Müzesi'nde sergilenen topun Aya İrini'den Dolmabahçe Stadı'nın önüne nakledilmesi (İbrahim Hakkı Konyalı, *Tarih Hazinesi*, Sayı 13 (1951), c. 2, s. 639).

Ek 11: Fâtih dönemine tarihlendirilen ve günümüzde Harbiye Askerî Müzesi'nde sergilenen tunç top

Ek 12: Fâtih dönemine tarihlendirilen topun Aya İrini’de iken çekilmiş bir fotoğrafı

Ek 13: Aya İrini önünde sergilenen, en başta Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinde kullandığı tunç topun bulunduğu Osmanlı topları (İbrahim Hakkı Konyalı, *Tarih Hazinesi*, Sayı 13 (1951), c. 2, s. 644.

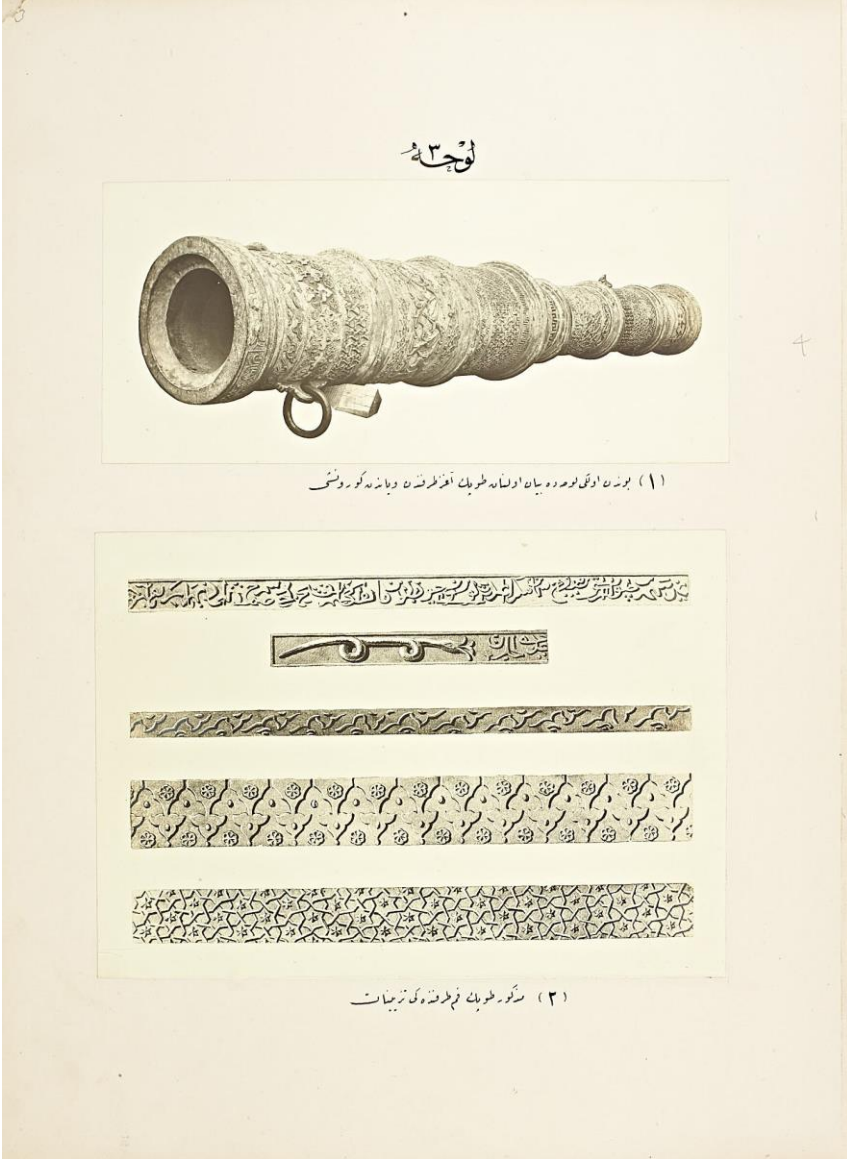

Askerî müzenin önündeki toplardan bir kısmı

Ek 14: Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinde kullandığı tunç topun Aya İrini'den nakli (İbrahim Hakkı Konyalı, *Tarih Hazinesi*, Sayı 13 (1951), c. 2, s. 643

Ek 15: İstanbul'un fethinde Osmanlı ordusunun kullandığı toplardan birinin Aya İrini'de iken çekilen fotoğrafları

Ek 16: Aya İrini'den Harbiye Askerî Müzesi'ne taşınan Fâtih devri toplarından birinin günümüzdeki hâli

Summary

It has been understood from the archival documents that some of the rifles from the era of Mehmed the Conqueror were kept in the chamber of the Blessed Mantle until April 1910. Four of these rifles were transported to the Military Weapons Museum in Hagia Irene for exhibition. Unfortunately, their physical features and their visuals could not be detected yet. However, it is most likely that one of them is the arquebus which is exhibited in the Harbiye Military Museum. If this one is one of these aforementioned rifles, then it is possible to say that the other three rifles are also preserved in this museum. Also, it was seen that there are other rifles from the era of Mehmed the Conqueror in Topkapı Palace apart from the ones that were transferred to the Military Museum. They might be in the armory of the Topkapı Palace, which is closed to researchers and has not been properly classified. We hope that by a proper study in Topkapı Palace and the Harbiye Military Museum depots or records, it would be possible to reach valuable information about the other muskets which bear the memories from the era of Mehmed the Conqueror, and important materials for Ottoman military history. Finding and exhibiting the other arquebuses like the exhibited one waits for researches as a national duty.